

- До кого звертається поет словами: «Квіти мої, діти! Нащо вас кохав я, нащо доглядав? («Думи мої, думи мої»)
- Визначте жанр твору Т. Шевченка «Назар Стодоля»? (п'єса)
- Що таке медитація? (жанр поезії, у якому автор висловлює свої роздуми над проблемами життя і смерті, сенсу людського буття тощо)
- Які твори Шевченка названі ім'ям головних героїв? («Катерина», «Іван Підкова», «Мар'яна-черниця», «Лілея», «Марина», «Марія», «Швачка»...)
- Які картини малював Шевченко з історії України? («Смерть Богдана Хмельницького», «Козацький бенкет», «Дари в Чигирині 1649 року»)
- На яких малюнках Шевченко відобразив побут і життя казахського народу? («Казаки в юрті», «Казашка Катя», «Байгуші», «Казах на коні», «Казахи біля вогнища», «Казашка над ступою»...)
- В якому році Т. Шевченку було присвоєно звання академіка-гравера? (1860)

Додаток №2

Гра «Чи знаєте ви твори Кобзаря?» Закінчіть рядок.

Всі ви вчили і читали твори Кобзаря.
Як ви їх запам'ятали перевірю я.

- 1) Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє... лани, гаї, сади!..
І ми, жартуючи, погнали...
(Чужі ягнята до води).
- 2) Дивлюсь, аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї ...
(Сонце зустрічає).
- 3) Не називаю її раєм ...
(Тії хатиночки у гаї).
- 4) Тече вода з-під явора
Яром на долину...
(Пишається над водою
Червона калина).

- 5) На панщині пшеницю жала,
Втомилася; не спочивать
Пішла в снопи ... (пошкандибала
Івана-сина годувать).
- 6) Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть ...
(Співають, ідучи, дівчата).
- 7) В лиху годину
Якось недавно довелось
(Мені заїхать в Україну).
- 8) А журавлі летять собі
Додому ключами.
Плаче козак – ... (шляхи бити
Заросли тернами).
- 9) Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чупринін О. О. Українська література. Усі плани-конспекти уроків, 9 клас. Харків: Вид. група «Основа», 2012
2. Ткачук М.П., Сулима М.М., Смілянська В.Л., Сулима В.І. Українська література. Підручник для 9 класу. Київ: 2009.
3. Необхідний словник-довідник літературознавчих термінів для зовнішнього незалежного оцінювання / Автор-упоряд.: Яковлєва А.М., Терещенко В.М. Харків: ТОВ «Українська книжкова мережа», 2010.
4. Шевченко Т. Кобзар. Київ: Дніпро, 1982. 606с
5. Нестандартні уроки з української мови та літератури. Випуск 3. / уклад. Маленко О.О. Харків: Вид. група «Основа», 2009. 97с.
6. Лазаревський В. В.. Літературні ігри. Київ: Рад. Школа, 1969. 27с.
7. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. Укр. рад. енциклопедія. Київ, 1977
8. Красицький Д.Ф. Шевченківська вікторина. Київ: Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1964.

Н.Л. Бондаренко,

учитель української мови і літератури Канівської гімназії імені Івана Франка
Канівської міської ради Черкаської області

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ В ПОЕМІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ...»

Мета: дослідити на матеріалі поеми «І мертвим, і живим...» художнє трактування Шевченком проблеми української еліти; розвивати інтерес дев'ятикласників до образного слова, виробляти вміння зіставляти літературний процес з історичними фактами; виховувати повагу до національних цінностей, здобутків українського народу, шану до історичного минулого рідного краю.

Обладнання: портрет Т.Г. Шевченка, збірка поетичних творів «Кобзар», картки із завданням, відеофільм, словники, ілюстрації до твору.

Тип уроку: засвоєння нових знань і розвитку на основі умінь та навичок.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Вступ. (Уривок документального фільму « Тарас Шевченко « Заповіт») – 5хв.

Учитель

Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.
Замість пива праведную

Кров із ребер точать.
Просвітити, кажуть, хочуть
Материні очі.
Современними огнями,
повести за віком,
За німцями, недоріку,
Сліпую каліку.
Т.Г.Шевченко «І мертвим, і живим...»
Мій краю прекрасний, розкішний, багатий!
Хто тебе не мучив? Якби розказати
Про якого- небудь одного магната
Історію-правду, то перелякати
Саме б пекло можна.
І все то те лихо, все, кажуть, од Бога!
Чи вже ж йому любо людей мордувати?
А надто сердешну мою Україну,
Що ж вона зробила? За що вона гине?
За що її діти в кайданах мовчать?
Т.Г.Шевченко «Марія»

Біль за долю України ятрить душу, розриває
серце. Страшний і розпачливий докір лунає з
Шевченкових вуст. Та народжений він великою
любов юдо неї і великою відповідальністю за її
долю.

Де вихід?

Хто врятує «мою сердешну Україну» ?

II. Актуалізація опорних знань. Перевірка домашнього завдання. – 12хв.

Учитель. Сьогодні на уроці ми спробуємо
знайти відповідь на це питання, а також, аналізуючи
послання, поміркуємо над значенням національної
еліти для розвитку держави та над основними
мотивами поеми Тараса Шевченка « І мертвим,
і живим...»

1. Як ви вже звернули увагу, це найдовша назва твору в «Кобзарі». До кого звертається Тарас Шевченко?

Тарас Шевченко звертається до «земляків». В образі «земляків» він вбачає сучасну йому національну еліту (українську інтелігенцію, українське поміщицтво - провідну верству нації). Серед старої еліти, дворян були нащадки козацької старшини. Але не всі вони залишилися патріотами. Більшість серед них зрікалися Батьківщини, тікали за кордон або лицемірно ховалися за маскою патріота. Отже, образ «земляків» тут розкрито всебічно: з соціального боку - це кріпосники, які пригноблюють простолюду, а з морального боку лицеміри, які чваняться своїм неправедним родом і визнають чужоземну освіту.

- Діти, як ви зрозуміли, хто такі «мертві, живі, ненародженні»?

Українська нація - це минулі, нинішні та майбутні покоління, які відчували, відчувають і будуть відчувати зрідненість, духовний зв'язок із землею, що зветься Україна.

Презентація учнівських ілюстрацій до твору. Захист робіт.

Учитель. А ось Іван Франко пояснює, що це різні категорії людей. Мертві – ті, які занепали духовно і морально, живі – ті, які живуть і діють за законами правди і добра, ненародженні – це ще не пробуджений народ до соціально та національно вільного життя.

2. Розкрийте питання жанру та композиції твору Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...»

За жанром - це лірична поема - послання. Послання - біблійний жанр. Отже, можемо ствердити, що і поема Шевченка виростає з Біблійної традиції.

Доказом цього є епіграф до твору, взятий з Нового Заповіту з Першого соборного послання святого апостола Івана Богослова: «Аще хто речет, яко люблю Бога, а брата свого ненавидить, лож єсть». Як «Бог є світло...», так і любов повинна пронизувати усе наше єство до всіх і до кожного: до покійних, до живих і до ненароджених. Така єдність і є символом нації для Тараса Шевченка. Це Послання вміщене наприкінці Нового Заповіту і звучить як останнє застереження братам. Особливу увагу на це рятівне для нас Послання звертає і сам автор. Я вважаю, що епіграф розкриває ідею поеми. Композиційно твір можна поділити на 5 частин.

Епіграф.

Вступ (1-32 р.): критика української еліти і заклик до соціального примирення.

Портрет сучасної поетової еліти (33-193р.)

Узагальнення попередніх мотивів та підсумок (194-245р.)

Завершення (246-261р.)- сутність твору.

Учитель. Пригадайте, що називається поемою?

великий, здебільшого ліро-епічний віршований твір, у якому зображуються важливі події, яскраві, сильні людські характери, зображення подій супроводжується авторськими відступами.

3. Проаналізуйте образ автора. Яку роль у побудові твору відіграє цей образ? Знайдіть і зачитайте фрагменти твору, де він обертається до читачів обличчям то юродивого, то пророка, то сатирика-полеміста.

Довгі роки шукань, вагань і мук попередили появу поеми «І мертвим, і живим». Перша подорож на Україну 1843-1844 р.р. викликала глибоке співчуття до співвітчизників. Про це пише Тарас Шевченко у творах. Поема «І мертвим, і живим...» стала центральним твором збірки «Три літа», до якої ввійшли ще 32 поезії. У посланні поет виступає то як юродивий - «Тільки я, мов окаянний, //1 день, і ніч плачу /7 На розпуттях велелюдних»; то як пророк - «Схаменіться! будьте люди, бо лихо вам буде»; то як сатирик-полеміст - «Якби ви вчилися так, як треба»; і як поет-громадянин, який дбає про долю своєї держави.

4. В який період творилася поема?

Цей період називається періодом «трьох літ» (1843-1845р.р.) Він не виник несподівано. Після відвідин рідної землі Тарасу Григоровичу відкривається гірка правда про тогочасний стан України, а саме про занепад української інтелігенції та про нашу історію. Т. Шевченко - наш національний поет. Він зміг відшукати й показати дорогу «братам незрящим, гречкосіям».

Учитель. Пригадайте, як назвав 1845 рік творчості Т.Шевченка Євген Сверстюк? А твори цього періоду?

1845 рік - це «рік високого сонця», а твори цього періоду - «національні скрижалі».

III. Оголошення теми і мети уроку. – 3хв.

Учитель. Т. Шевченко болісно переживав трагедію свого поневоленого народу. Йому

немовби відкрилася страшна загроза загибелі України як самостійної і незалежної держави. Головною метою свого життя поет вважав зміцнення душі української нації як запоруки її визволення у майбутньому. Отже, питання художньої інтерпретації проблеми української еліти є важливим і актуальним на всі віки. Темою сьогоденного уроку буде «Художня інтерпретація проблеми української еліти в поемі Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...»

Мета уроку.

IV. Вивчення нового матеріалу. – 20хв.

Учитель. Діти, давайте звернемося до тлумачного словника і дізнаємося, що означає слово «інтерпретація»? Інтерпретація - розкриття змісту чого-небудь; пояснення, витлумачення.

Учитель. Т.Шевченко інтуїтивно відчуває, що основна біда України - відсутність національної еліти. Як ви вважаєте, кого можна назвати представниками еліти і яка роль еліти в житті суспільства?

За тлумачним словником читаємо, що «еліта» від лат.- обираю. Це кращі люди нації, її мозок, її воля. Роль національної еліти в становленні та розвитку нації і держави величезна. Еліта оцінює сучасне, накреслює перспективи на майбутнє, виробляє суспільні ідеали.

На попередньому уроці ми прийшли до думки, що Т.Шевченко змодельював образ національної еліти у посланні і показав, якою вона повинна бути. Спробуємо розібратися у поставлених для кожної експертної групи учнів проблемних завданнях та ситуаціях і, як підсумок, змодельюємо образ ідеалу провідної верстви нації.

Запрошую до активної участі усіх учнів класу.

Учень 1 групи. Проблемне питання нашої групи «Художня характеристика української еліти».

І перше завдання - це змалювати образ «земляків» через систему художніх засобів.

Образ «земляків» автор змальовує через систему художніх засобів:

Епітети: «неситі очі»

Засоби комічного: іронія - «орли», «смердючий гній»;

Сарказм: «куций німець узлуватий»;

Сатирична гіпербола: «славних прадідів великих правнуки погані»;

Гіпербола: «раби, подножки, грязь Москви, // Варшавське сміття - ваші пани»;

Афоризми: «І на Січі мудрий німець // Картопельку садить», «Доборолась Україна // До самого краю. // Гірше ляха свої діти її розпинають».

Отже, опис «земляків» містить у собі негативно - комічне забарвлення.

Учитель. Які ви знаєте засоби комічного? Чим відрізняється сатира від сарказму?

Учень. Сатира – це гостре висміювання, а сарказм – це злісне глузування. Наступне завдання: розкрити прийоми зображення «образу світу» Тарасом Шевченком у посланні.

Тарас Шевченко використовує знаки - символи: «воля», «правда», «кров», а також образи світової літератури: Коллар, Ганка; біблійної - Господь; історії: Тамерлан, Брут, Коклес. У творі є чимало афористичних висловлювань.

Учитель. Зачитайте, які афористичні вислови написали?

Учень. «І на Січі мудрий німець картопельку садить», «Доборолась Україна до самого краю», «Великих слів велику силу - і більш нічого», «Бо хто матір забуває, того Бог карає», «Що ми? Чий батьків?», «Якби ви вчилися так, як треба...»

Учень. Кожен учень нашої групи підготував питання, згідно визначеної проблеми «Художня характеристика української еліти». Пропонуємо іншій групі учнів взяти активну участь в обговоренні.

(Гра на актуалізацію навчального змісту «Писана тайстра». Із скриньки учні 2 команди по черзі дістають картки із запитаннями й усно відповідають).

1. Що оскаржує Тарас Шевченко у «земляках»?

Оглухли, не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгують.

(Т.Шевченко оскаржує злочинця сутність «земляків»)

2. Як змальовані «земляки» у даних рядках:

І Господа зневажають,
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лихо,
Лихом засівають.

(Українські кріпосники байдужі до людських бід).

3. Який засіб комічного використав автор, змальовуючи «земляків»?

А ви претесь на чужину
Шукати доброго добра, Добра святого...

(Синонімічні варіації).

Учитель. Зверніть увагу, якестилістичне значення має дієслово «претесь»? (Негативно - зневажливий відтінок. Тут ідеться про людей, які зрікаються свого і втручаються в сім'ї чужих народів).

Поясніть «і всі мови слав'янського люду - всі знаєте... А свої // Дастьбі»

Як називають людей, що «правдою торгують»? (Запроданці).

6. Як говорять про таких людей, що «і все те бачив, і все знаю»? (Надмірна самовпевненість).

7. Від чого застерігає Т.Шевченко? «... а ви претесь на чужину шукати доброго добра» (Автор застерігає від слабодухості).

8. Який це художній засіб?

«... а то залізете на небо...»

Немає й Бога, тільки я»

(Сатирична гіпербола).

9. Про яку трагічну сторінку історії згадує Тарас Шевченко у цих словах: «Славних прадідів великих правнуки погані»?

10. Наведіть приклади сарказму в творі.

(«Польща впала, // Та й вас роздавила!», «У нас воля виростала... // Кров»ю вона умивалась, // А пала на купах, // На козацьких вольних трупах, // Окрадених трупах!», «Моголи! Моголи!» // Золотого Тамерлана // Онучата голі».

11. Який засіб комічного передають дані рядки у творі «...Що ж ти таке?» // «Нехай скаже // Німець. Ми не знаєм?» (Синекдоха, риторичне запитання).

Учитель. Кого називає Т.Шевченко німцями?(У примітках до «Кобзаря» читаємо: «І на Січі мудрий німець картопельку садить... - йдеться про заселення півдня України німцями - колоністами наприкінці 18 - на початку 19 століття)

Учитель. За словами М.Гоголя, німцями називали кожного іноземця. Звернемо увагу на епітети «куций» і «узловатий», «куций» - значить, має «бездушний розум, з відсіченою душею», а «узловатий» - заплутаний, якого дуже важко зрозуміти.

- Подумайте, з якою метою автор використовує дані художні засоби?

Щоб отямити необачних дітей України, застерегти їх від національного самозабуття, попередити про трагічні наслідки, повернути на добру дорогу.

Слово надається учням 2 групи.

Учень. Проблемне питання нашої групи - «Ідеал провідної верстви нації за поемою Т.Шевченка «І мертвим, і живим...»

На основі поеми ми створили калейдоскоп виразів - тверджень, якою повинна бути національна еліта. Пропонуємо учням 1 групи скласти власну інтерпретацію до авторської фрази.

(Метод «Перифрази». На дошці прикріплюються різнокольорові у вигляді сонечка стрічки з надписами).

- «будьте люди» - дорівнятися до себе.
- «умийтеся» - моліться.
- «Обніміте ж, брати мої, // Найменшого брата» - мати страх Божий і щире жертвну любов.
- «Розкуйтеся!» - припинити знуцання з народу.

- «братайтесь!» - заклик до боротьби і єдності всіх патріотичних сил України.

- «В своїй хаті своя й правда, //1 сила, і воля» - служіння своєму народові.

- «Учітеся, читайте, //1 чужому научайтесь, // Й свого не цурайтесь» - інтелектуальний рівень повинен формуватися на національному ґрунті.

Отже, ми прийшли до висновку, що основними духовними складовими внутрішнього світу істинної еліти є ВІРА - ПРАВДА - НАДІЯ - ДОБРО - ЛЮБОВ – СВОБОДА

Учитель. Увага! Ви назвали серед духовних цінностей внутрішнього світу національної еліти ЛЮБОВ

А як же тоді розуміти слова Т.Шевченка:

Гірше ляха свої діти

Її розпинають?

Значить, поет зневажав національну еліту? Чи є породженням зла така нелюбов Шевченка?

Так, але це не є зневагою чи презирством до ближнього, це є протестом проти байдужості, лицемірства, рабства, відчаю, жорстокості.

Учень. Яким повинен бути ідеал провідної верстви нації, ми намагалися це відтворити через систему знаків - символів у презентації. (Показ презентації з коментарем учня).

V. Підсумок – 4хв.

Учитель. Таким чином, виділіть основні мотиви поеми Т.Г. Шевченка «І мертвим, і живим...» і запишіть їх у зошити.

Служіння Україні;

« Якби ви вчилися так, як треба...»;

Єднання всіх патріотичних сил України.

Учитель. Отже, проблема української еліти дуже гостро постає на сьогоднішній час, особливо на тлі загрозливих процесів наростання проявів бездуховності, наступу «масової культури». І дуже важливо не втратити найбільшу цінність - духовну та національну свідомість. Тарас Шевченко на це неодноразово наголошував.

- Пригадайте, які твори Т.Шевченка мають спільні мотиви з «Посланням»? («Сон», «Розрита могила», «Єретик», «Кавказ»)

Учитель. Запишемо висновок уроку у зошити: Основними духовними складовими внутрішнього світу істинної еліти є ВІРА - ПРАВДА - НАДІЯ - ДОБРО - ЛЮБОВ – СВОБОДА

Проте, якщо у вказаних вами творах поет висміює українське панство, то у посланні « І мертвим, і живим...» він вперше виступає із закликком схаменутися і змінити себе в ім'я щасливої долі рідного народу та процвітання України!

Як писав Леонід Білецький: «... від проводу України, від її інтелігенції Шевченко вимагає на віки вічні отого духовного, себто повного переродження, повної відданості і любови до народу, абсолютного служення своїй Нації. І це - єдиний шлях України до визволення й єдиний шлях шукання Бога».

Справу Тараса Шевченка продовжує Іван Франко. У «Пролозі» до поеми «Мойсей» він виступає за незалежність України та підкреслює роль духовних цінностей для майбутніх поколінь.

*Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздоріжжю,
Людським презирством, ніби струпом,
вкритий!*

*Твоїм будучим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.*

Іван Франко

*Свою Україну любіть,
Любіть її. Во время люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа моліть...*

Тарас Шевченко

VI. Домашнє завдання. – 1хв.

Написати твір - роздум на одну з тем:

«Нема на світі України, немає другого Дніпра»,
«В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. Київ: Наукова думка, 2001. Т.1: Поезія 1837-1847. 784с.
2. Ключок Г. Енергія художнього слова. Київ: Дніпро, 2007. 155с.
3. Пахаренко В. Начерк Шевченкової етики. Черкаси: Брама-Україна, 2007. 207с.
4. Пахаренко В. Незбагнений апостол. Черкаси: Брама, 1999. 296с.
5. Пахаренко В. Шкільне шевченкознавство. Черкаси: Брама-Україна, 2007. 254с.
6. Полюга Л. Збірний образ української еліти в посланні «І мертвим, і живим...». Дивослово. 2006. №11. С.16-18.
7. Сверстюк Є. Шевченко і час. Київ-Париж: Воскресіння, 1996. 157с.